
.. Kena Upanishad ..

॥ केनोपनिषत् ॥

॥ अथ केनोपनिषत् ॥

ॐ आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः
श्रोत्रमथो बलमिन्द्रियाणि च सर्वाणि ।
सर्वं ब्रह्मोपनिषदं
माऽहं ब्रह्म निराकुर्यां मा मा ब्रह्म
निराकरोदनिराकरणमस्त्वनिराकरणं मेऽस्तु ।
तदात्मनि निरते य
उपनिषत्सु धर्मास्ते मयि सन्तु ते मयि सन्तु ।
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ केनेषितं पतति प्रेषितं मनः
केन प्राणः प्रथमः प्रैति युक्तः ।
केनेषितां वाचमिमां वदन्ति
चक्षुः श्रोत्रं क उ देवो युनक्ति ॥ १ ॥
श्रोत्रस्य श्रोत्रं मनसो मनो यद्
वाचो ह वाचं स उ प्राणस्य प्राणः ।
चक्षुषश्चक्षुरतिमुच्य धीराः
प्रेत्यास्माल्लोकादमृता भवन्ति ॥ २ ॥
न तत्र चक्षुर्गच्छति न वाग्गच्छति नो मनः ।
न विदो न विजानीमो यथैतदनुशिष्यात् ॥ ३ ॥
अन्यदेव तद्विदितादथो अविदितादधि ।
इति शुश्रुम पूर्वेषां ये नस्तद्व्याचक्षिरे ॥ ४ ॥
यद्वाचाऽनभ्युदितं येन वाग्भ्युद्यते ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ५ ॥
यन्मनसा न मनुते येनाहुर्मनो मतम् ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ६ ॥
यच्चक्षुषा न पश्यति येन चक्षूषि पश्यति ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ७ ॥
यच्छ्रोत्रेण न शृणोति येन श्रोत्रमिदं श्रुतम् ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ८ ॥
यत्प्राणेन न प्राणिति येन प्राणः प्रणीयते ।
तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ॥ ९ ॥
॥ इति केनोपनिषदि प्रथमः खण्डः ॥

यदि मन्यसे सुवेदेति दहरमेवापि
नूनं त्वं वेत्थ ब्रह्मणो रूपम् ।
यदस्य त्वं यदस्य देवेष्वथ नु
मीमांस्येमेव ते मन्ये विदितम् ॥ १ ॥
नाहं मन्ये सुवेदेति नो न वेदेति वेद च ।
यो नस्तद्वेद तद्वेद नो न वेदेति वेद च ॥ २ ॥
यस्यामतं तस्य मतं मतं यस्य न वेद सः ।
अविज्ञातं विजानतां विज्ञातमविजानताम् ॥ ३ ॥
प्रतिबोधविदितं मतममृतत्वं हि विन्दते ।
आत्मना विन्दते वीर्यं विद्यया विन्दतेऽमृतम् ॥ ४ ॥
इह चेदवेदीदथ सत्यमस्ति
न चेदिहावेदीन्महती विनष्टिः ।
भूतेषु भूतेषु विचित्य धीराः
प्रेत्यास्माल्लोकादमृता भवन्ति ॥ ५ ॥
॥ इति केनोपनिषदि द्वितीयः खण्डः ॥

ब्रह्म ह देवेभ्यो विजिग्ये तस्य ह ब्रह्मणो
विजये देवा अमहीयन्त ॥ १ ॥
त ऐक्षन्तास्माकमेवायं विजयोऽस्माकमेवायं महिमेति ।
तद्वैष्णं विजज्ञौ तेभ्यो ह प्रादुर्बभूव तन्न व्यजानत
किमिदं यक्षमिति ॥ २ ॥
तेऽग्निमब्रुवज्जातवेद एतद्विजानीहि
किमिदं यक्षमिति तथेति ॥ ३ ॥
तदभ्यद्रवत्तमभ्यवदत्कोऽसीत्यग्निर्वा
अहमस्मीत्यब्रवीज्जातवेदा वा अहमस्मीति ॥ ४ ॥
तस्मिँस्त्वयि किं वीर्यमित्यपीदं सर्वं
दहेयं यदिदं पृथिव्यामिति ॥ ५ ॥
तस्मै तृणं निदधावेतद्वहेति ।
तदुपप्रेयाय सर्वजवेन तन्न शशाक दग्धुं स तत एव
निववृते नैतदशकं विज्ञातुं यदेतद्यक्षमिति ॥ ६ ॥
अथ वायुमब्रुवन्वायवेतद्विजानीहि
किमेतद्यक्षमिति तथेति ॥ ७ ॥
तदभ्यद्रवत्तमभ्यवदत्कोऽसीति वायुर्वा
अहमस्मीत्यब्रवीन्मातरिश्वा वा अहमस्मीति ॥ ८ ॥
तस्मिँस्त्वयि किं वीर्यमित्यपीदं

सर्वमाददीय यदिदं पृथिव्यामिति ॥ ९ ॥
 तस्मै तृणं निदधावेतदादत्स्वेति
 तदुपप्रेयाय सर्वजवेन तन्न शशाकादतुं स तत एव
 निववृते नैतदशकं विज्ञातुं यदेतद्यक्षमिति ॥ १० ॥
 अथेन्द्रमब्रुवन्मघवन्नेतद्विजानीहि किमेतद्यक्षमिति तथेति
 तदभ्यद्रवत्तस्मात्तिरोदधे ॥ ११ ॥
 स तस्मिन्नेवाकाशे स्त्रियमाजगाम बहुशोभमानामुमाँ
 हैमवतीं ताँहोवाच किमेतद्यक्षमिति ॥ १२ ॥
 ॥ इति केनोपनिषदि तृतीयः खण्डः ॥

सा ब्रह्मेति होवाच ब्रह्मणो वा एतद्विजये महीयध्वमिति
 ततो हैव विदाञ्चकार ब्रह्मेति ॥ १ ॥
 तस्माद्वा एते देवा अतितरामिवान्यान्देवान्यदग्निर्वायुरिन्द्रस्ते
 ह्येनन्नेदिष्टं पस्पर्शुस्ते ह्येनत्प्रथमो विदाञ्चकार ब्रह्मेति ॥ २ ॥
 तस्माद्वा इन्द्रोऽतितरामिवान्यान्देवान्स
 ह्येनन्नेदिष्टं पस्पर्श स ह्येनत्प्रथमो विदाञ्चकार ब्रह्मेति ॥ ३ ॥
 तस्यैष आदेशो यदेतद्विद्युतो व्यद्युतदा३
 Extra 'A'kAr is used in the sense of comparison
 इतीन् न्यमीमिषदा३ इत्यधिदैवतम् ॥ ४ ॥
 अथाध्यात्मं यदेतद्गच्छतीव च मनोऽनेन
 चैतदुपस्मरत्यभीक्ष्णं सङ्कल्पः ॥ ५ ॥
 तद्ध तद्वनं नाम तद्वनमित्युपासितव्यं स य एतदेवं वेदाभि
 हैनः सर्वाणि भूतानि संवाञ्छन्ति ॥ ६ ॥
 उपनिषदं भो ब्रूहीत्युक्ता त उपनिषद्ब्राह्मीं वाव त
 उपनिषदमब्रूमेति ॥ ७ ॥
 तसै तपो दमः कर्मेति प्रतिष्ठा वेदाः सर्वाङ्गानि
 सत्यमायतनम् ॥ ८ ॥
 यो वा एतामेवं वेदापहत्य पाप्मानमनन्ते स्वर्गे
 लोके ज्येये प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति ॥ ९ ॥
 ॥ इति केनोपनिषदि चतुर्थः खण्डः ॥

ॐ आप्यायन्तु ममाङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः
 श्रोत्रमथो बलमिन्द्रियाणि च सर्वाणि ।
 सर्वं ब्रह्मौपनिषदं
 माऽहं ब्रह्म निराकुर्यां मा मा ब्रह्म
 निराकरोदनिराकरणमस्त्वनिराकरणं मेऽस्तु ।
 तदात्मनि निरते य

उपनिषत्सु धर्मास्ते मयि सन्तु ते मयि सन्तु ।
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति केनोपनिषत् ॥

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

Last updated April 29, 2010

<http://sanskritdocuments.org>